

**MONDROS MÜTÂREKESİ'NİN
100. YILI: I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU**

MÜTÂREKELER VE BARİŞ ANTLAŞMALARI

CİLT I

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

**MONDROS MÜTÂREKESİ'NİN
100. YILI: I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU
MÜTÂREKELER VE BARIŞ ANTLAŞMALARI
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI**

24-26 EKİM 2018 / KAHRAMANMARAŞ

BİLDİRİLER

CİLT I

Yayına Hazırlayanlar
Aynur YAVUZ AKENGİN
H. Ayтуğ TOKUR

ANKARA - 2019

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezi'ne aittir.

Mondros Mütârekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütârekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu (2018:Kahramanmaraş)

Mondros Mütârekesi'nin 100.yılı: I. Dünya Savaşı'nın sonu mütârekeler ve barış antlaşmaları uluslararası sempozyumu : bildiriler; Kahramanmaraş, 24-26 Ekim 2018 / yay. haz.: Aynur Yavuz Akengin, H. Aytuğ Tokur. __ Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.

2 c.:hrt.:tbl.:res.;24cm. __ (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını)

ISBN: 978-975-17-4243-8 (Tk)

ISBN: 978-975-17-4244-5 (1.c)

ISBN: 978-975-17-4245-2 (2.c)

1.TÜRKİYE __ TARİHİ __ DEVRİM, 1918-1923 __ KONGRELER, VB.

2.I.DÜNYA SAVAŞI __ MONDROS MÜTÂREKESİ, 30 EKİM 1918 __ KONGRELER, VB.

I. Akengin, Aynur Yavuz, yay. haz. II. Tokur, H. Aytuğ, yay. haz. III. E.a.: I. Dünya Savaşı'nın sonu mütârekeler ve barış antlaşmaları uluslararası sempozyumu IV. Seri

956.101543

İNCELEYENLER : Prof. Dr. Yasemin DOĞANER
Prof. Dr. Selçuk URAL

KİTAP SATIŞ:

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay / ANKARA
Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel : 009 (0312) 285 55 12
Belgegeçer : 009 (0312) 285 65 73
e-posta : bilgi@atam.gov.tr
web : http://www.atam.gov.tr
e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

ISBN : 978-975-17-4243-8 (Tk)
978-975-17-4244-5 (1.c)

İLESAM : 19.06. Y.0150-602

BASKI SAYISI : 500 Adet

BASKI : Ofset Fotomat

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM KURULLARI	XI
---------------------------	----

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı	XVII
Prof. Dr. İbrahim SOLAK Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı	XXIII
Prof. Dr. Niyazi CAN Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörü.....	XXV
Mehmet Fatih ERKOÇ Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı.....	XXVII
Vahdettin ÖZKAN Kahramanmaraş Valisi	XXIX

CİLT I

BİLDİRİLER

Mehmet Ali BEYHAN	Çöken Bir Tahtın Vârisi Olmak: Osmanlı Devleti'nin Sonu ve Sultan Vahdettin / <i>To be the Heir of a Collapsing Throne: The end of the Ottoman State and Sultan Vahdettin</i>	3
Ahmet EYİCİL	30 Ekim 1918 Mondros Mütârekesi / <i>30 October 1918 the Armistice of Mudros</i>	27
Nejla GÜNAY	Mondros Mütarekesi Öncesinde Maraş'a Yerleştirilen Şark Mültecileri / <i>Eastern Immigrants that Were Placed in Marash Before the Armistice of Mudros</i>	49
Atilla GÜLER	Mondros Mütarekenamesinde Elviye-i Selase ile İlgili Yeni Vesikalar / <i>Recent Documents on Three Sanjaks in the Armistice of Mudros</i>	71

Necmettin ALKAN

Yusuf Akçura'ya Göre
Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya
Savaşı'na Girişi / *The Ottoman Empire's
Entry into the First World War According
to Yusuf Akçura* 85

Samir KARİMLİ

Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Heyetinin
Anti Azerbaycan Politikası / *The Armenian
Delegation's Anti-Azerbaijan Policy in Paris
Peace Conference* 107

Mehmet SEREZ

Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin
Mağlubiyet Örneği, Versay (Versailles)
Barış Antlaşması / *The Case of Defeat
of the Central Powers in WWI,
the Treaty of Versailles*..... 123

Fatih DAMLIBAĞ

Keynes'ten Osmanlı Türkçesiyle Yapılmış
Olan "Versay Sulhunun Netayici İktisadiyesi"
Başlıklı Kitap Tercümesinin Analizi /
*Analysis of Ottoman Turkish Translated
Book which was Made From Keynes with
Headline of "Versay Sulhunun Netayici
İktisadiyesi"*..... 155

Uğur KURTARAN

I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti
ile Bulgaristan Arasındaki Sınırların
Yeniden Belirlenmesi ve Düzenlenmesi /
*Re-Determination and Arrangement of
Borders Between Ottoman Empire and
Bulgaria in the First World War* 179

Ökkeş NARİNÇ

Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan
ve Osmanlı Devleti Arasında Kurulan
Güdümlü İttifakın Sona Ermesi /
*The end of Controlled Alliance Between
Bulgaria and Ottoman State in the First
World War* 207

Yaşar ARSLANYÜREK

Bulgaristan Cephesi'ndeki Gelişmelerin
Mondros'a Etkisi / *The Effects of the
Developments at the Bulgarian Front
on Mudros Armistice*..... 227

Yahya YEŞİLYURT	Yemen Cephesinde Mondros Mütarekesi'nin Algılanışı: İngiliz Hilesi mi, Babıali Emri mi? / <i>The Perception of the Armistice of Mudros in the Yemen Front: An English Ruse or the Order of the Sublime Porte?</i> 247
Sevinç ALİYEVA	Mondros Mütarekesi Öncesi ve Sonrasında Müslüman Kafkasya'daki Türk Askerleri / <i>The Turkish Soldiers in the Caucasus Before and After the Armistice of Mudros</i> 275
Sabit ÇETİN	Mondros Mütarekesi: Atatürk'ün Mütareke Şartları Karşısında Askerî Stratejisi / <i>The Armistice of Mudros: Ataturk's Military Strategy Against Armistice Terms</i> 313
Nesrin HANGÜL	Mondros Mütarekesi'nden Sonra 2. Ordunun Durumu / <i>The Situation of the Second Army After the Armistice of Mudros</i> 329
Enes DEMİR	Türk Ordusu'nun Suriye'deki Operasyonlarıyla Mondros Mütarekesi'ndeki Savunma Hattının Benzerliğine Tarihi ve Jeopolitik Bir Bakış / <i>A Historical and Geopolitical Perspective on Similarity of Defense Line at Armistice of Mudros with Operations of Turkish Army in Syria</i> 353
Hasan SAYILAN	I. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin Sovyet Sınırlarının Oluşumunun Siyasi Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi / <i>The Evaluation of the Formation of the Borders of Turkey with the Soviet Union After WWI in Terms of Political Geography</i> 391
İsmail KÖSE	İngiliz Yüksek Komiseri Herbert Samuel Raporuna Göre Filistin'de İngiliz Manda İdaresi (1920-1925) / <i>British Mandatory Rule in Palestine According to High Comissioner Herbert Samuel's Report (1920-1925)</i> 423

Figen ATABEY	Mondros Mütarekesi'ne Giden Süreçte İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni Savaş Dışı Bırakma Stratejisi / <i>The British Strategy of Keeping the Ottoman State out of War on the way to the Mudros Armistice</i>	451
Yasin ERCİLSİN	Birinci Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Türkiye'de Muhafazakâr Bir Azınlık: "Malakanlar" / <i>A Conservative Minority in Turkey from WWI to the Republic: "Molokans"</i>	469
Selçuk URAL	Mondros Mütarekesi'nin 17. Kolordu'da Tatbikatı ve İzmir'in Durumu / <i>The Implementation of the Armistice of Mudros and the Situation of Izmir</i>	497
Muharrem TURP	Mondros Mütarekesi'nin Tatbikatı Kapsamında İngiltere'nin Erzurum Misyonu / <i>Britain's Mission of Erzurum Within The Scope of The Implementation of The Armistice of Mudros</i>	537
Resul BABAOĞLU	Hukuki ve İdari Boyutlarıyla Mondros Mütarekesi'nden Sonra Müttefik Devletlerin İstanbul'da Uyguladıkları İşgal Yönetimi / <i>The Occupation Administration Applied By Allied Powers After Mudros Armistice With Judicial and Administrative Aspects</i>	563
Ahmet ALTINTAŞ	Mondros Mütarekesi'nin Afyonkarahisar'da Uygulanması / <i>The Implementation of the Armistice of Mudros in Afyonkarahisar</i>	583
Mustafa ÇABUK	İngiltere'nin Mondros Mütarekesi Öncesi Türkiye'ye Yönelik Propaganda Faaliyetleri / <i>Propaganda Activities of England Against Turkey Before Ceasefire Agreement of Mudros</i>	609

HUKUKİ VE İDARİ BOYUTLARIYLA MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRA MÜTTEFİK DEVLETLERİN İSTANBUL'DA UYGULADIKLARI İŞGAL YÖNETİMİ

Resul BABAOĞLU*

ÖZET

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrıldığını kabullenmiş ve bu aşamadan sonra kalıcı bir barış antlaşması için arayışlar başlamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılmış olan gizli paylaşım antlaşmalarında önemli bir başlığı oluşturan İstanbul ve Boğazların kaderinin ne şekilde belirleneceği hususu, galip devletler arasında ilk etapta anlaşmazlığa yol açmıştır. İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği işgal kuvvetleri Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının güvenliğini sağlamak ve bölgenin geleceğini belirlemek için Osmanlı'nın başkentine asker çıkarmışlardır. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan ordusuna bağlı birlikler Kasım ayının başlarında İstanbul'a ulaşmışlar ve mütarekenin maddelerine dayanarak şehirde güvenlik, hukuk ve idare gibi alanlarda etkisi hissedilen bir işgal yönetimi kurmuşlardır. İstanbul'un yönetimi konusunda müttefik devletler arasında ortaya çıkan ihtilafa Yunanistan'ın tarihsel köklere dayanan İstanbul'a sahip olma emelinin dizginlenmesi için harcanan çabalar da eklenince söz konusu işgal yönetimi en başından itibaren önemli güçlükler barındırmıştır. Bu çalışmada, işgal İstanbul'un da polis teşkilatının oluşturulması, sağlık konusunda alınan önlemler, yargı ile ilgili sorunlar ve Osmanlı hükümeti ile kurulacak ilişkinin düzeyi gibi konular ile müttefikler arasındaki rekabet, İngiliz diplomatik yazışmalarında ele alındığı şekliyle ve ilgili literatürün incelenmesiyle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mondros Mütarekesi, İstanbul'un İşgali, Müttefiklerarası Askeri Komisyon, İşgal Yönetimi.

*Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, babaogluresul@hotmail.com

THE OCCUPATION ADMINISTRATION APPLIED BY ALLIED POWERS AFTER MUDROS ARMISTICE WITH JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS

ABSTRACT

With the signing of the Mudros Armistice Agreement, Ottoman Empire accepted its defeat in the WWI, and after this phase it began to seek a permanent peace treaty. The way in which the fate of Istanbul and the Straits, which constitute an important heading in the secret sharing treaties between the Entente States during the First World War, led to the dispute in the first place among the victorious states. The occupation forces headed by Britain and France have launched troops to the capital of the Ottoman Empire to ensure the safety of the Dardanelles and the Bosphorus and to determine the future of the region after the Mudros Armistice. Units belonging to the British, French, Italian and Greek armies arrived in Istanbul in early November and based on the articles of the armistice, they established an efficient occupation administration in the areas such as security, law and administration in the city. Along with the controversy that has arisen among the Allied powers over the administration of Istanbul and the efforts made to restrain the desire of Greece to have Istanbul based on the historical roots, the occupation administration has had considerable difficulties from the very beginning. In this study, the issues such as the establishment of constabulary, the health measures, the problems with the judiciary in occupied Istanbul and the level of the relationship with the Ottoman government and the competition between the allies will be evaluated as the way examined in the British diplomatic correspondence and related literature.

Keywords: Mudros Armistice, Occupation of Constantinople, Allied Military Commission, Occupation Administration.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri safında yerini alması, savaşın uzun bir coğrafyayı içine alarak uzamasına neden olmuştur. Savaş süresince kaydedilen Çanakkale zaferi ve Kut'ül Amare kuşatmasında elde edilen gurur verici başarıya ek olarak 1917 yılında İngiltere'nin Filistin saldırısının Gazze'de geri püskürtülmesi ve Eylül 1918'de Bakü'nün kısa bir süreliğine kurtarılması bir kenara bırakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin askeri gücü 1917'nin ortalarından itibaren hızla azalmaya başlayacak ve çöküşü hızlandıran gelişmelerle karşılaşılacaktır¹. Diğer taraftan Filistin ve Irak cephelemlerindeki başarısızlıklar üst üste gelmiş, Ortadoğu'daki önemli şehir merkezleri İngilizlerin eline geçmiş ve bölgede görev yapan Osmanlı askeri erkânı en azından Anadolu'nun işgalden kurtarılması için savunma hattının yeniden düzenlenmesini düşünmeye başlamışlardır². 1918 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki kara yolu bağlantısını sağlayan Bulgaristan'ın 30 Eylül'de Selanik'teki Fransız komutanla bir mütareke imzalaması İttifak grubunun sonunu getiren gelişme olmuştur. Zira Bulgaristan'ın teslimi uzun zamandan beri Osmanlı genelkurmayının Almanya'dan temin ettiği silah ve ikmal maddesi akışını kesmiştir³. Bulgar cephesinin düşüşüyle birlikte Selanik ve Batı Trakya'da konuşlanmış olan müttefik devletler Osmanlı başkentini tehdit eder bir duruma gelmişlerdir. İngilizlerin Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarının neredeyse tamamına yakını işgal ettikleri savaşın bu devresinde Anadolu'nun bir bölümü dışında İmparatorluğa ait geniş topraklar kaybedilmiştir⁴. Özellikle 1917 yılının Mart ve Aralık aylarında sırasıyla General Stanley Maude'un Bağdat'a, General Edmund Allenby'nin de Kudüs'e girişi Osmanlı başkentinde infiale neden olmuştur. Eski bir halifelik başkenti olmasından ileri gelen önemi ile Bağdat ve üç ilahi dinin kutsallık atfettiği Kudüs'ün düşüşü İttihatçı kabineyi oldukça zor durumda bırakmıştır⁵.

¹ Altay Cengizer, *Adil Hafızanın Işığında, Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s.693.

² *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* (Kolektif), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s.109.

³ Eugene Rogan, *Osmanlı'nın Çöküşü, Ortadoğu'da Büyük Savaş 1914-1920*, Çev. Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.418.

⁴ Hüner Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.131.

⁵ Bk.: İsmet Üzen, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H. H. Allenby'nin

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri safında yerini alması, savaşın uzun bir coğrafyayı içine alarak uzamasına neden olmuştur. Savaş süresince kaydedilen Çanakkale zaferi ve Kut'ül Amare kuşatmasında elde edilen gurur verici başarıya ek olarak 1917 yılında İngiltere'nin Filistin saldırısının Gazze'de geri püskürtülmesi ve Eylül 1918'de Bakü'nün kısa bir süreliğine kurtarılması bir kenara bırakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin askeri gücü 1917'nin ortalarından itibaren hızla azalmaya başlayacak ve çöküşü hızlandıran gelişmelerle karşılaşılacaktır¹. Diğer taraftan Filistin ve Irak cephelerindeki başarısızlıklar üst üste gelmiş, Ortadoğu'daki önemli şehir merkezleri İngilizlerin eline geçmiş ve bölgede görev yapan Osmanlı askeri erkânı en azından Anadolu'nun işgalden kurtarılması için savunma hattının yeniden düzenlenmesini düşünmeye başlamışlardır². 1918 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki kara yolu bağlantısını sağlayan Bulgaristan'ın 30 Eylül'de Selanik'teki Fransız komutanla bir mütareke imzalaması İttifak grubunun sonunu getiren gelişme olmuştur. Zira Bulgaristan'ın teslimi uzun zamandan beri Osmanlı genelkurmayının Almanya'dan temin ettiği silah ve ikmal maddesi akışını kesmiştir³. Bulgar cephesinin düşüşüyle birlikte Selanik ve Batı Trakya'da konuşlanmış olan müttefik devletler Osmanlı başkentini tehdit eder bir duruma gelmişlerdir. İngilizlerin Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarının neredeyse tamamına yakını işgal ettikleri savaşın bu devresinde Anadolu'nun bir bölümü dışında İmparatorluğa ait geniş topraklar kaybedilmiştir⁴. Özellikle 1917 yılının Mart ve Aralık aylarında sırasıyla General Stanley Maude'un Bağdat'a, General Edmund Allenby'nin de Kudüs'e girişi Osmanlı başkentinde infiale neden olmuştur. Eski bir halifelik başkenti olmasından ileri gelen önemi ile Bağdat ve üç ilahi dinin kutsallık atfettiği Kudüs'ün düşüşü İttihatçı kabineyi oldukça zor durumda bırakmıştır⁵.

¹ Altay Cengizer, *Adil Hafızanın Işığında, Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s.693.

² *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* (Kolektif), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s.109.

³ Eugene Rogan, *Osmanlı'nın Çöküşü, Ortadoğu'da Büyük Savaş 1914-1920*, Çev. Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.418.

⁴ Hüner Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.131.

⁵ Bk.: İsmet Üzen, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H. H. Allenby'nin

1918 yılının sonlarında Osmanlı Devlet adamları da artık yenilgiyi kabullenmeye başlamışlardır. Özellikle Makedonya cephesindeki yarılmadan etkilenen İttihat ve Terakki liderleri ve Berlin dönüşü sırasında Bulgaristan'daki kaosa tanıklık etmiş olan Talat Paşa savaşın kaybedildiğine ikna olmuştur. Artık iyice gözden düşmüş olan Talat Paşa kabinesinin her an istifa etmesi bekleniyordu⁶. Müttefiklerden mütareke talebinde bulunma fikrinin hızla taraftar kazanmaya başladığı bu koşullarda Talat Paşa Hükümeti 8 Ekim'de istifa etmiş, yeni hükümetin başına geçen Ahmet İzzet Paşa (Furğaç) ateşkes antlaşması için çeşitli yollara başvurmuştur⁷. Bu arada, barış isteğinin basın da ve siyasi çevrelerde geniş bir taraftar kitlesi kazanmasının ardında yatan en mühim sebep ABD Başkanı Woodrow Wilson'un yayınladığı prensiplere duyulan güvendi. Zira savaşta yenik düşen devletlerin hukukunun korunacağı ve galip devletlerin işgal ettikleri topraklardan çekileceği hususu dönemin İstanbul basınında yoğun olarak vurgulanan bir meseleydi⁸. İzzet Paşa Hükümeti savaşa son verecek olan barış antlaşmasının ilk aşaması olan ateşkesin sağlanmasına dönük açıklamalarla niyet beyanında bulunmuştur. İzzet Paşa 19 Ekim 1918 günü Osmanlı Mebusan Meclisinde okuduğu hükümet programında kısaca şu noktalara değinmiştir:⁹

- İçte ve dışta düzenin ve barışın sağlanması lazımdır.
- Sekiz yıldan beri iç ve dış karışıklıklardan sarsılan vatanın sükûnete ve özellikle büyük yokluklara katlanan milletimizin artık istirahat ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı temin etmek asıl vazifemizdir.
- Wilson prensiplerine uygun bir barışı memnuniyetle kabul edeceğiz.

Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 19, S 2, (2009), ss.329-344; Figen Atabey, "General F. S. Maud'un Bağdat Seferi, *History Studies*, C 9, S 2, A Tribute to Prof. Dr. Ali Birinci, (June 2017), ss.67-83.

⁶ Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar, İstanbul, 2013, s.160.

⁷ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.217.

⁸ Orhan Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918, Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete*, Boyut kitapları, İstanbul, 2000, s.173.

⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali, Mondros Mütarekesi'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli*, C I, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2010, s.41.

- Arap vilayetleri işini, Hilafet ve Saltanata bağlılıkları devam etmek şartıyla bir özerklik vermek suretiyle çözmeye çalışacağız.

İzzet Paşa'nın okuduğu hükümet programından da anlaşıldığı gibi yeni kabine ilk iş olarak ateşkes antlaşmasının yollarını aramayı belirlemiştir. Ancak, henüz Talat Paşa'dan sadaret mührü alınmadan evvel 8 Ekim'de basına yansıyan haberlerden biri Osmanlı yetkililerinin İspanya Hükümeti aracılığıyla ABD nezdinde ateşkes ve barış başvurusu yaptığı yönündeydi¹⁰. Bu arada Ekim ayının başlarında Padişah Vahdettin, İngilizlere yapmış olduğu öneride Osmanlı Devleti ile ayrı bir barış antlaşması yapılmasına yer vermiştir. İstanbul'da bulunan İzmir Valisi Rahmi Bey'in girişimleri sonucunda İngilizlere yapılan bu barış başvurusu için yoğun diplomatik temaslar başlatılmıştır¹¹. Almanya aleyhinde yapılacağı aşikâr olan bu barış antlaşmasına göre Osmanlı Devleti Arabistan topraklarında İngilizlerle iş birliğine gitmeyi kabul ediyordu. İngiltere'nin karşılıksız bıraktığı bu barış teklifinin en ilginç yönü, kuşkusuz İttihatçı yönetimin alaşağı edilmesi karşılığında Osmanlı'nın tartışmalı topraklarında anayasal reform yapma vaadi dâhil olmak üzere daha pek çok taviz içermesiydi¹². Osmanlı yöneticilerinin mütareke konusundaki arayışlarında asıl sonuç getiren gelişme Kut'ül Amare'de esir alınan General Townshend aracılığıyla kurulan temas olmuştur¹³. 16 Ekim'de Meclis-i Vükela'da General Townshend'tan İngiltere nezdinde arabuluculukta bulunmasının isteneceği teklifi kabul edilmiş, bundan sonra sıra mütareke şartları-

¹⁰ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakıyete Dönüş 1918-1919)**, C I, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.18.

¹¹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, s.10. Savaşın ilk günlerinden itibaren Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalmasını savunmuş olan Rahmi Bey'in barış görüşmeleri için başlatmış olduğu diplomatik temaslarda İttihatçı kabinenin iş başında olduğu sürece bu girişimlerin sonuçsuz kalacağı anlaşılmıştır. Bk.: Celal Bayar, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş C I**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s.24. Sultan Vahdettin, İsviçre'nin Bern kentinde görevlendirdiği Bogos Nubar Paşa sayesinde önerilerini İngiliz yetkililere ulaştırırken İzmir Valisi Rahmi Bey ise İzmir Vilayetinde görevli Karabiber adlı bir Rum levantenini görevlendirmiştir. İngilizlere sunulan tekliflerin içerdiği tavizlere rağmen kabul görmemesinin nedeni; Padişah cephesinin Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunu gerçeklikten uzak bir şekilde değerlendirmesi olarak gösterilmiştir. Bk.: Gwynne Dyer, "The Turkish Armistice of 1918: 1: The Turkish Decision for a Separate Peace, Autumn 1918", **Middle Eastern Studies**, Vol. 8, No. 2, (May, 1972), s.154.

¹² Tuncer, a.g.e., s.133.

¹³ Akşin, a.g.e., s.51.

nın belirlenmesine gelmiştir¹⁴. 13 Ekim'de Madrid'teki Türk maslahatgüzarı İspanyol hükümetinden ABD Başkanından barış görüşmelerinin başlaması görevini üzerine alması için kendisi ile görüşmelerini istemiştir. ABD Başkanı müttefiklerin arzularını öğrenmeden önce Türk Hükümeti General Townshend aracılığıyla kendisine istedikleri barış şartlarını iletmiştir. 20 Ekim'de Townshend Mitylene'e ulaşmıştır. Ertesi gün Akdeniz'deki İngiliz Filosu Komutanı Koramiral Sir Somerset A. Gough-Calthorp Londra tarafından bildirilmiş ve Townshend aracılığıyla iletilen ateşkes isteğinin kabul edildiği ve şartların belirlenmeye başlandığı, ancak son şeklinin müttefiklerle görüşüldükten sonra belirlenebileceği için biraz zaman alacağı yönünde bildirilmiştir. Aynı zamanda donanma komutanı Türk yetkililerle görüşüp ateşkes görüşmeleri için görevlendirilecekleri almak ile görevlendirilmiştir. Bu teklif kabul edilmiş ve 26 Ekimde Türk yetkililer Mondros-Limni'ye gelmişlerdir¹⁵.

Sadrazam İzzet Paşa'nın heyet başkanlığına Damat Ferit Paşa'yı atamak istemesine karşın şiddetli itirazlar üzerine Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığında 8. Ordu Kurmay Başkanlığından Yarbay Sadullah Bey ve Hariciye Nazırlığından Reşad Hikmet Bey'den oluşan Osmanlı Heyeti 26 Ekim'de Mondros'a ulaşır¹⁶. Dört gün süren ateşkes görüşmelerinin ardından antlaşmanın 30 Ekim'de imzalanmasıyla Osmanlı Heyeti İstanbul'a geri dönmüştür¹⁷. İtilaf güçlerinin bu antlaşmaya dayanarak giriştikleri işgallerden dolayı tarihsel süreçte Mondros Mütarekesi ve Rauf Paşa'ya yönelik yoğun eleştiriler yöneltilmişti, ancak Rauf Orbay'ın anılarında aktardığı gibi, Suriye ve Irak Cephelerinde ilerleyişlerini sürdüren İngiliz birliklerinin bir an önce durdurulması için Mütarekenin imzalanması gerekiyordu. Ayrıca savaşın daha fazla sürdürülemeyeceği konusunda İstanbul'daki hükümet çevreleri de genel bir görüş birliği içindelerdi¹⁸.

¹⁴ Gotthard Jaeschke, "Mondros'a Giden Yol", *Belleten*, C XXVIII, S 10, (Ocak 1964), s.146.

¹⁵ *The National Archive (TNA)*, Public Record Office (PRO), War Office (WO), 161/85, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.6.

¹⁶ Zürcher, a.g.e., s.218.

¹⁷ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949, s.176.

¹⁸ Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s.184. Mütarekeyi değerlendiren General Townshend ise, ateşkesin imzalanmaması halinde Suriye Cephesinde Os-

İstanbul'un İşgali

Birçok plan değişikliğinden sonra 7 Ekim'de İtalya İngiltere ve Fransa başbakanlarının Versay'da bir araya gelmeleriyle bir ateşkes antlaşması taslağı üzerinde karara varılarak Selanik'teki müttefik ordusunun İstanbul'a sevk edilmesi uygun bulunmuştur. Varılan karara göre bu ordu İngiliz komutası altına girmiştir. Öte yandan bu plana göre Fransa komutasındaki diğer kanat da Tuna'ya doğru sevk edilmiştir. Fransız ve İngiliz birliklerine komuta eden her iki general de General Franchet d'Esprey'in komutası altında olacaktırlar. Aynı plana göre, İstanbul'daki ordunun esasını İngilizler oluşturmalı, ancak aynı zamanda askeri birliklerde Fransız, İtalyan, Sırp ve Yunan askerleri de görev alacaklardır. Türk tabyalarını ve boğazları ele geçirmek için General Milne, bir piyade bölüğünü Dedeoğlu'dan suyuyla göndermiş ve General Franchet d'Esprey ile yaptığı görüşmeden sonra bir Fransız alayının da gönderilmesini talep etmiştir. General Milne, Savaş Bakanlığıyla yaptığı görüşmede bir an önce ateşkes antlaşmasının hükümlerinin uygulanması ve müttefiklerin isteklerinin düzenlenmesi için sadece kendi hükümetine karşı sorumlu bir general atanması gerektiğini belirtmiştir¹⁹. Genel anlamda mütarekeden sonra başlayan işgaller teorik tanımlamayla bir devlete ait olan sınırları belli bir bölgenin o bölgede kalıcı bir egemenlik hakkı iddia etmeyen başka bir devlet tarafından kontrol edilmesidir²⁰. Bu anlamda müttefiklerin İstanbul'u işgalleri uzun dönemli işgal sınıfına girmekle birlikte 1870 Fransa- Prusya savaşından sonra uluslararası hukuka eklenilen bir uygulama olarak ateşkes hükümlerinin hayata geçirilmesi ve savaşın tazmin edilmesi hedeflerine yöneliktir²¹.

manlı ordusunun General Edmund Allenby'e 4-5 ay daha direnebileceklerini, ayrıca Osmanlı Devleti'nin ateşkes antlaşması imzalaması sayesinde Avusturya ve Almanya'nın da antlaşma masasına oturmak zorunda kaldığının altını çizerek Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasında oynadığı rolün önemini vurgulamıştır. Tümgeneral Charles Vere Ferrers Townshend, *Mezopotamya Seferim, Kurna, Kutülamare ve Selmanpak Muharebeleri*, Çev. Gürol Koca, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.650.

¹⁹ TNA, WO, 161/85, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.8.

²⁰ Eyal Benvenisti, *The International Law of Occupation*, Princeton University Press, Princeton, 1993, s.4.

²¹ R. S: T. Chorley, "Military Occupation and the Rule of Law", *The Modern Law Review*, Vol. 8, No. 3. (Jul. 1945) s.119.

İklim koşullarına bağlı olarak Dedeagaç sele maruz kaldığından işgal birliklerinin İstanbul'a kaydırılmaları zamanında yapılamamıştır. Bu nedenle General Milne komutasındaki 28. Bölük Selanik'ten denizyoluyla gönderilmiştir. Dedeagaç'taki 22. Bölük demiryoluyla Makedonya'ya 26. Bölük ise Tuna'ya gidecekken kar fırtınası nedeniyle Makedonya'ya dönmüştür. General Franchet d'Esprey, İngiltere'nin Çanakkale Boğazını, Fransa'nın ise İstanbul'u ele geçirmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünce iki hükümetin kararıyla reddedilmiş, bunun yerine her iki boğazın da iki ülke birliklerinin yer aldığı askeri birlikler tarafından ele geçirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Çanakkale'nin ele geçirilmesinde komuta İngiltere'de ikincisinde ise Fransa'da olmasına karşılık her iki ordu da General Wilson'a bağlı olacaktır. Ağır top kabiliyetinden yoksun ve arabalı bir askeri birlik olan 28. Bölük Tümgeneral H. L. Croker komutasında 7 Kasım'da Selanik'ten harekete geçmiş ve Osmanlı Erkan-ı Harbiye Riyaseti Çanakkale ve İstanbul Boğazı'ndaki tahkimatın işgal edileceği konusunda bilgilendirilmiştir. 10-11 Kasım Almanya'nın ateşkesi imzaladığı tarihtir. Bu sıralarda 83. ve 84. Tugay sorunsuz bir şekilde her iki boğazın kıyılarına demirlemiş, 3. Middlesex Tugayı İstanbul'da güvenliği sağlamak üzere Pera'ya doğru harekete geçmiştir. Başkentin işgal edilmesi ateşkes antlaşmasının hükümleri arasında yoktu, ancak stratejik yerlerin işgalini öngören 7. Maddeye uygun bir hareketti. Osmanlı Hükümeti bu hareket işgalden farksız olduğu için protesto başlatmayı düşünse de durumun geçici olduğu ve daha ileri gitmeden birliklerin geri çekileceği söylenince bu düşüncesinden vazgeçmiştir²².

1918 yılının Kasım ayına gelindiğinde İtilaf Devletleri İstanbul'un işgaline yönelik planları uygulamak için harekete geçmişlerdir. Bu amaçla 13 Kasım günü İtilaf filosundan 2616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan askeri olmak üzere toplam 3.626 asker karaya çıkarılmıştır²³. Koramiral Calthorpe İngiltere adına Yüksek Komiser olarak atanmış, bunun yanında Fransız, İtalyan, Yunan ve birkaç Amerikalı bu işgal girişimine katılmışlardır²⁴. Boğazın

²² TNA, WO 161/785, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.9.

²³ Zekeriya Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1918)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C XVIII, S 53, (Temmuz 2002), s.3.

²⁴ Albert Howe Lybyer, "Turkey Under The Armistice", *The Journal of International Relations*, Vol. 12, No.4, (Apr., 1922), s.455.

Avrupa kıyılarını Fransız 83. Alay, Asya kıyılarını ise 84. Tabur koruyacak, geriye kalan birlikler ise Beyoğlu ve Haydarpaşa'ya dağılacaklardır. 148. Fransız Alayı ise Yeşilköy'de ihtiyat kuvveti olarak tutulacaktır. 1919 yılının Mart ayında ise 62. İtalyan Alayı İstanbul'a gelip Beyoğlu'na yerleşmiştir. Yunanlılar ise Yunan Konsolosluğu'nun korunması için sınırlı sayıda asker göndermişlerdir²⁵. 13 Kasım günü Korgeneral Maitland Wilson bir Fransız temsilciyle (General Bunoust) birlikte İstanbul'a gelerek komutayı devralmıştır. Beyoğlu'ndaki Grande Rue adlı İngiliz Kız Okulu'nda karargâhını kuran Wilson, adamlarıyla birlikte Pera Palas Oteline yerleşmiştir. Daha sonra General George Milne'in 17 Aralık'ta ve General Franchet d'Esprey'in 23 Aralık'ta İstanbul'a gelmeleriyle İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin komutası da şekillenmeye başlayacaktır.

İngiltere-Fransa Rekabeti Sarmalında İşgali Kurumsallaştırma Çabaları

İstanbul'un 13 Kasım 1918'de işgal edilmesinden kısa bir zaman sonra Müttefik askeri komuta meselesi İngiltere ve Fransa arasında amansız bir rekabete yol açmıştır. Ayrıca daha sonra oluşturulacak olan işgal bürokrasisi karmaşık olmasının yanında müttefiklerarasındaki şüphe ve anlaşmazlıkları da derinleştirmiştir²⁶. Durum böyleyken genel bir kaide olarak müttefikler arasında işgalin anlamı ve hedefleri ile ilgili tam bir görüş birliği olması gerekmektedir. İşgalci güçler anlaşmazlık içinde oldukları takdirde işgalin uzun erimli amaçlarına ulaşmak da bu ölçüde imkânsızlaşmaktadır²⁷. Malum olduğu üzere mütareke dönemi boyunca İngiltere-Fransa merkezinde gelişen rekabet İstanbul'daki işgal yönetimini birçok açıdan sekteye uğratmıştır.

Kuşkusuz ki İstanbul'un sahip olduğu tarihsel ve jeostratejik önemden kaynaklanan bu rekabet, geçtiğimiz yüzyılda uluslararası istikrarsızlığın da merkezi olup uluslararası siyasetin düşmanlık ve kuşkulara bürünmesi-ne yol açmıştır. Bu nedenle İstanbul'un işgali gündeme geldiği vakit I. Dünya Savaşı boyunca aynı ittifakın üye devletleri olan Fransa ve İngiltere'nin

²⁵ TNA, WO, 161/785, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.10.

²⁶ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, İletişim Yayınları, İstanbul, 208, s.95.

²⁷ David M. Edelstein, *Occupational Hazards: Success and Failure in Military Occupation*, Cornell University Press, Ithaca and London, s.137.

daha fazla rol oynama telaşı baş göstermiştir²⁸. Burada belirtmek gerekir ki Fransa İtilaf grubunun önde gelen bir üyesi olmanın gerektirdiği bir şekilde İstanbul'un işgalinde rol almak istemesine karşın İngiltere'nin bu işgal hareketinde başrol almak istemesini I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devletine karşı vermiş olduğu başarılı mücadele ve gösterdiği fedakârlığa dayandırmıştır²⁹. İşgalin henüz ilk aylarında İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanlığından Savaş Kabinesine gönderilen bir raporda İstanbul'daki İngiliz-Fransız rekabetinde İngiltere'nin haklılığını temellendirmek bağlamında savaş sırasında İngiltere'nin Batı Cephesi'nde ve Suriye-Irak cephelerinde eşit önemde fedakârlıklar gösterdiği iddiası bir karşılaştırmayla temellendirilmiştir: *Fransa'da bulunan ordunun durumu yeni bir harekâtı kaldıracak güçte değildir. Alınan esirler bakımından Fransa ile karşılaştırıldığında İngiltere 254 bin kişi esir alırken Fransa 160 bin, İngiltere 2840 adet silah alırken Fransa ise 1880 adet silah almış. Buradan anlaşılıyor ki İngiltere Batı Cephesi'nde üzerine düşeni fazlasıyla yapmaktadır. Dolayısıyla lüzumsuz karşılaştırmalarla, İngiltere'nin Suriye'de Batı Cephesi pahasına faaliyet yürüttüğü iddiası gerçeği yansıtmamaktadır*³⁰. Aynı iddiayı ifade eden İngiltere Başbakanı, Fransız mevkidaşına şu ifadeleri aktarmıştır: *...bu işgal için harcanan kanın ve paranın onda dokuzu İngilizlere aittir. Türkleri dize getiren 1918 yılındaki son zaferin kazanılması da Feldmareşal Lord Allenby komutasındaki İngiliz ordusunun başarıları sayesinde olmuştur. Doğuda bu başarılar kazanılırken de Batı cephesinde Almanlara karşı en fazla esir alan ve silah ele geçiren ordu da İngiliz ordusu olmuştur. Bütün çekilen sıkıntılara rağmen Flander'da ve Fransa'da bulunan İngiliz ordusu üzerine düşeni yapmıştır mealindeki sözlerle yer verilmiştir*³¹.

İstanbul'un işgalinden sonra şehrin yönetimi ve ateşkes hükümlerinin icrası için kurulan Yüksek Komiserlikler ve Müttefiklerarası Karma Komisyon

²⁸ Harry N. Howard, *The Partition of Turkey: A Diplomatic History*, University of Oklahoma Press, Norman, 1931, s.232.

²⁹ Abe Attrep, "A State of Wretchedness and Impotence: A British View of İstanbul and Turkey, 1919", *International Journal of Middle East Studies*, 9, (1978), ss.1-9; Lybyer, a.g.m., s.454.

³⁰ TNA, WO, 32/9550, Comparison of Efforts of British Empire on Western Front and in Syria in 1919, September 10, 1919.

³¹ TNA, WO, 32/9550, Command of Constantinople, Memorandum Communicated by the Prime Minister to M. Clemenceau, September 16, 1919, Secret G.T: 8179A.

da müttefikler arasında çeşitli sorunların yaşanmasına yol açmıştır³². Yapılan görevlendirmelere göre; İngiliz Yüksek Komiserliğine İtilaf filolarının başında İstanbul'a gelen İngiliz Amiral Calthorpe³³, Fransız Yüksek Komiserliğine Fransız Visamiral Amet ve İtalyan elçilerinden Kont Sforza da İtalyan Yüksek Komiserliğine atanmıştır³⁴.

Kasım 1918 ile Mart 1920 arasındaki dönemde Müttefik İşgal Kuvvetleri'nin başlıca görevi polis, pasaportlar, basın kontrolü ve karma mahkemeler kurmak şeklindeydi³⁵. 11 Haziran 1919 tarihinde Londra tarafından bilgilendirilen General Milne, İstanbul polisinin kontrolünden sorumlu olmakla görevlendirilmiştir. Kendi sorumluluğu altında Korgeneral Maitland Wilson Uluslararası Polis komisyonunu teşkil etmiştir. Diğer taraftan, Fransızlar Türk jandarmasının kontrolünü istemişlerdir. Böylelikle Polis teşkilatı sorunsuz bir şekilde faaliyet göstermiştir. İngiliz, Fransız ve İtalyan memurlarından oluşan komisyonun başkanlığını İngiliz temsilci üstlenmiştir. Komisyonun kararları doğrultusunda İstanbul üç bölgeye ayrılarak Pera ve Galata İngiliz, İstanbul Fransız ve Üsküdar İtalyan askerlerinin denetimine verilmiştir. Şubat ayında ise bu bölgeler altıya çıkmış ve her biri iki müttefik kuvvetin denetiminde olmak üzere 35 ila 65 kişilik polis kuvveti ile buralarda düzenin sağlanması planlanmıştır³⁶.

Müttefik güçlerinin mülkiyete ve güvenliğe ilişkin suçları polis mahkemelerinde daha ciddi suçlar ise askeri mahkemelerde görülecektir. Olağan suçlar ve sivilleri ilgilendiren meseleler ise normal zamanlarda olduğu gibi konsolosluk mahkemelerinde ya da bu olmadığı zamanlarda ise Türk mahkemelerinde görülecektir. Buna ek olarak Müttefiklerarası Sağlık İdaresi de ihdas edilmiştir. 1919 Ağustos'unda hapishanelerin denetimi ve şartların iyileştirilmesi amacıyla Hapishane Komisyonu kurulmuştur. Bu arada işgalden sonra konsolosluklar çalışmadığı için Türk mahkemelerinde gereksiz ge-

³² G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present, a Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2009, s.133.

³³ 1920'nin Kasım ayında yerini Horace Rumbold'a bırakacaktır. "British High Commissioner at Constantinople", *The Scotsman*, October 15, 1920.

³⁴ Ali Karakaya, *İşgal Altında İstanbul*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016, s.95.

³⁵ Criss, a.g.e., s.105.

³⁶ TNA. WO. 161/785. *The Occupation of Constantinople 1918-1923*, Compiled By Brigadier-

eikmeler yaşanıyordu. Sonuç olarak İngiliz Fransız ve İtalyan Hükümetleri 1919 Eylül'ünde Müttefik devlet vatandaşlarının yargılanacakları sivil suçlar için Müttefiklerarası mahkemenin kurulması için anlaştılar. Komisyon üyeleri daha sonra, kapitülasyonların verdiği ayrıcalıklardan yararlanmak adına İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan, Romanya ve daha önce Rus vatandaşı olan Polonyalılar için kapitülasyonlar dâhilinde yargılanmalarına karar verdi. Bu karar General Milne'a ve Amiral John de Robeck'e bildirildi. O da ayrıca müttefiklerarası bir askeri mahkemenin kurulmasıyla Yunan uyruklarının bu şekilde yargılanabileceklerine vurgu yapmıştır. General Milne, cevap olarak müttefiklerarası mahkemenin verdiği cezaları uygulayacak bir teşkilatlanma olmadığını ve hapisanesinin de mevcut olmadığı gerekçesiyle verilen cezaların uygulanma imkânının zorluğuna değinmiştir. Ateşkes sırasında General Franchet d'Esprey kontrol ve denetim işlevi görecektir. Versay'da yapılan görüşmelerde yoğun olarak Almanya konusu görüşüldüğü için Türkiye'deki meselelerin ikinci planda kaldığı vurgulanmıştır. Bu karmaşık sorunların aşılması için nihayet 1920 yılının Ekim ayında yargı heyeti oluşturulmuştur. Böylelikle General Milne, General Sir Charles Harrington tarafından rahatlatılmış ve ateşkes sırasında yetkisi dâhilinde olmamasına rağmen Yüksek Komiserin uhdesinde bir mahkeme kurulmuştur³⁷. Müttefikler tarafından kabul ettirilecek muhtemel bir adli sistem, onların aynı zamanda İstanbul'daki mevcudiyetlerinin yasallığı konusunu da gündeme getirmiştir. Zira uluslararası hukuk kurallarına göre, yalnızca yasal olarak onaylanmış işgal kuvvetleri düşman ülkelerde bir adli sistem kurabilirlerdi. Criss'e göre bu durum, İstanbul'un *de jure* işgalinin gerekçelerinden birini oluşturmuş olabilir³⁸.

1919 yılı İstanbul'un hukuki statüsünün nasıl şekillendirileceği konusunda müttefiklerarasındaki yoğun görüşmelere sahne olmuştur. Yapılan görüşmelerde farklı farklı taslaklar ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazılarına göre Halife'nin Bursa'ya taşınması savunulmuş, Boğazlar ve demiryollarının güvenliğinin de İngiliz-Fransız denetiminde olmasıyla İstanbul'un uluslararasılaştırılması düşünülmüştür³⁹. Bir diğer görüşe göreyse Sultan'ın İstanbul'da

³⁷ TNA, WO, 161/785, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.14.

³⁸ Criss, a.g.e., s.108.

³⁹ "Constantinople Will be Internationalized", The Globe, December 16, 1919.

kalmayı ve İstanbul'un siyasal bir entite statüsüne bürünmesi (Constantinopolitan State) istenmiştir. Bu görüş, İstanbul'un yeni bir Vatikan haline geleceği için itirazlara hedef olmuştur. Ayrıca Hint Müslümanlarının duruma gösterecekleri tepkinin de dikkate alındığı bu görüşmeler sonucunda Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmaları fikrinden vazgeçilmiştir⁴⁰.

Yüksek Konsey, 1920 yılının Şubat ayında Türk Hükümeti'nin İstanbul'da kalmasına ve 12 Mart 1920 tarihinde General Milne'in İstanbul'u işgal etmesi için görevlendirilmesine karar vermiştir⁴¹. Herhangi bir dirençle karşılaşmaksızın İngiliz birlikleri müttefik kuvvetlerden de yardım alarak ve donanmanın imkânlarını da kullanarak İstanbul'u resmen işgal etmiştir. Bu sırada Erkan-ı Harbiye Riyaseti, Bahriye Nezareti ve diğer nezaretlere ek olarak Erkan-ı Harbiye Nezareti General D. I. Suttleworth tarafından ve Fransız-İtalyan temsilciler ile birlikte Müttefik Denetleme Komisyonu oluşturularak işgal edildi. Burada Genelkurmay Başkanlığı, birliklerin ve cephanenin denetimi, yaverlik gibi çeşitli iş ve işlemler O. H. Van Millingen komutasındaki İngiliz subaylar tarafından yürütülecekti. Bu kapsamda Jandarma teşkilatı lağvedildi, işgal karşıtı mebuslar tutuklanıp Malta'ya sürüldü. Bununla birlikte posta, telgraf ve telefon hizmetlerine de Yarbay C.E.T. Rolland komutası altındaki Müttefiklerarası komisyon tarafından yönetilmek üzere el konulmuştur. Daha sonra Korgeneral Maitland Wilson, bir bildiri yayınlarak İstanbul'daki sivil halkı Müttefik güçlerine karşı düşmanca davranışlardan kaçınmaları konusunda uyarmıştır. Öte yandan işgalin yarattığı ulusal milliyetçi düşüncedeki tırmanmaya karşı olarak İzmit'in doğusuna giden demiryolları kapatılmıştır. Asya kanadındaki güvenliğin sağlanması için General Montague-Bates komutasında 22 Tugay oluşturulmuş ve bir İngiliz Müfrezesi, üç Hint müfrezesi 20. Hafif süvari topçu, öncü ve mühendisler ile birlikte İzmit'te konuşlanarak

⁴⁰ Briton Cooper Busch, *Mudros to Lausanne: British Frontier in West Asia, 1918-1923* v State University of New York Press, Albany, New York, 1976, s.202; Howard, a.g.e., s.232; Bu sıralarda Türklerin "Asiatic" bir ulus oldukları ve Ermeniler başta olmak üzere diğer Hristiyan unsurlara zulüm uyguladıkları için Balkanlar ve İstanbul'dan uzaklaştırılmaları gerektiği hususu basında sıkça yer almıştır. "Future of Constantinople", *The Manchester Guardian*, February 23, 1920; "Problems of the Turkish Settlement II. The Future of Constantinople", *The Manchester Guardian*, January 16, 1920; "The Problem of Constantinople", *The Christian Science Monitor*, April 27, 1922; "The Truth About Constantinople", *The Observer*, February 29, 1920.

⁴¹ "The Occupation of Constantinople", *The Irish Times*, March 23, 1920.

Üsküdar'ı da içine alan bölgeyi koruma görevini üstlenmişlerdir. Bu kuvvetlerin görevleri ulusal güçlerin batıya geçmelerini önlemektir. Çatışmaların önlenmesi için Türk Hükümetinin bazı askeri güçlerini doğuya aktarmasına izin verildi. İstanbul'daki Osmanlı askerlerinin varlığı müttefikler açısından bir zafiyet anlamına geleceği için Korgeneral Milne bu askerleri silahsızlandırmak suretiyle dağıttı⁴².

Bu arada alt komitelerin yönetilmesi noktasında kısa zaman sonra sorunlar baş göstermeye başladı. Özellikle Fransa ve İtalyanların Türk memurların denetlenmesi konusunda isteksiz oluşları başlıca sorunlardan biriydi. Bununla birlikte Üsküdar'ın güvenliğinden sorumlu tutulan İtalyanların bu bölgede ulusalcı güçlerin faaliyetlerini önleyememeleri ve Fransız kontrolünde olan silah ambarlarından Anadolu'ya mühimmat kaçırılması gibi örnekler müttefikler arasındaki güven problemini derinleştiriyordu. Esasen ateşkesin hükümleri hala geçerliydi, ancak düşmanlıklar son bulmuyordu. Müttefik kuvvetlerinin İstanbul ve Anadolu'daki başkomutanı General Milne, İstanbul'daki Yüksek komiserlikle arasında yapılan bir yazışmada kendisinin Majestelerinin Hükümetine karşı sorumlu olduğunu ve Savaş Bakanlığı tarafından işgal hareketinin yürütülmesi için görevlendirildiğini ifade etmiştir. Milne, Fransız ve İtalyanların iş birliğinde genellikle duraksayan tavırlarına rağmen, Fransız ve İtalyan subaylar otoritesini kabul ettiği sürece müttefik kuvvetlerin subaylarıyla iş görmeye devam etmiştir⁴³. Ancak İstanbul'da cereyan eden bu siyasal koşullar Fransa ve İtalya'daki sosyalist, muhafazakâr ve hatta liberal çevrelerin tepkisini çekmiştir. General Milne'in İstanbul'da donanma, işgal birlikleri, posta ve telgraf hizmetlerinin idarelerini eline alması eleştirilerin kaynağını oluşturmuştur⁴⁴. İstanbul'un işgal kararının bile Franchet d'Esprey'den gizlendiği bilgisi ise müttefikler arasındaki rekabetin boyutunu ortaya koymaktadır⁴⁵.

İngiliz Yüksek Komiserliği Kilikya'da Fransız harekât ve faaliyetlerinin devam ettiği ve müttefiklerle direkt çatışma halinde bulunan Mustafa Kemal

⁴² TNA, WO, 161/785, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.15.

⁴³ TNA, WO, 161/785, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.15.

⁴⁴ "Constantinople: Story of the Recent Occupation", *The Manchester Guardian*, April 23, 1920.

⁴⁵ "Hints of Differences at Constantinople", *The Observer*, April 11, 1920.

ile bir ateşkes imzaladığını kabul etmeye zorlandı. Ve bu konuda İngilizlere bilgi veren de olmadı. Öte yandan İtalyanlar da güney batı sahillerini terk ederken kendilerine bilgi vermediler ve müttefiklerarası bu bölünme ulusal güçler tarafından da bilinmekteydi. Esasında 1920'den itibaren İstanbul'un idari ve iktisadi yönetiminde İngilizlerin ağırlığı giderek hissedilmeye başlamıştı⁴⁶. İstanbul'un Beyoğlu gibi azınlıkların yoğun olarak yaşadığı semtlerinde tam bir İngiliz modası hâkimdi. Söz gelimi, "beş çayı" yaygınlaşmış ve Türk kahvesinin yerini viski ve soda almıştı⁴⁷. Öyle ki İstanbul'un işgalini üstlenen koalisyonun yerini İngiltere almaya başlamıştı bile. Bu kırılma İstanbul'daki yüksek komiserliklerin işleyişini de sekteye uğrattı, zira 16 Mart'tan sonra askeri yetkililere talimat verilmeyeceği, ancak yüksek konseyin kararları ile ilgili bilgilendirilecekleri kararlaştırılmıştır⁴⁸. Yeni duruma göre her yüksek komiserlik kendi askeri otoriteleriyle görüşme konusunda serbest olacaktır. Bu gelişmeler sırasında General Milne'in otoritesini güçlendirmek için General Franchet d'Esprey belirsizce ayrılarak Fransa'ya dönmüş ve General Sir Charles Harrington'un 1920 Ekim'inde İstanbul'a gelip Milne'in yerini almasına kadar durum bu şekilde devam etmiştir⁴⁹.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılması İttihatçı yönetimin tasfiyesiyle sonuçlanmıştır. Ülke içinde yaşanan siyasi istikrarsızlık bir yana, sivil ve askeri bürokrasinin yoğun bir şekilde üzerinde durduğu konu müttefik devletlere kabul ettirilecek bir ateşkes antlaşmasıyla savaşın olabildiğince az kayıpla atlatılarak barış koşullarını elde etmektir. Bu amaçla kurulan yoğun diplomatik temaslar neticesinde 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes antlaşması imzalanmış ve resmen mütareke dönemi başlamıştır. Antlaşma'nın ağır koşullar içermesine rağmen mütareke sürecinin hafif atlatılacağı yönünde geniş bir beklenti mevcuttu. İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'a asker çıkararak idari ve askeri alanlarda kurumsal uygulamalara girişmeleri bu sürecin uzun süreceğinin habercisiydi.

⁴⁶ "Allied Blunders in Constantinople", *The Manchester Guardian*, November 17, 1922.

⁴⁷ "A British Constantinople", *The Globe*, June 21, 1921.

⁴⁸ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, Ser. 1, Vol. 13, Amiral Sir J. De Robeck (Constantinople) to Earl Curzon, Reference: E 1693/3/44, March 16, 1920.

⁴⁹ TNA, WO, 161/785, *The Occupation of Constantinople 1918-1923*, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, s.16.

Mondros Mütarekesi'nde İstanbul'un işgal edileceği ile ilgili açık bir hüküm bulunmamasına rağmen müttefik devletlerin işgal yönetiminin kuracağı adli ve idari sisteme meşruiyet sağlayacak şekilde resmi bir işgale giriştikleri malumdur. Ancak yaklaşık beş yıl süren mütareke sürecinin başarılı uygulamalara sahne olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha açık bir ifadeyle, bu dönemde İstanbul'da uygulanan güvenlik hizmetleri, adli sistem, finansal ve diğer idari alanlarda girişilen uygulamalarda müttefiklerin kendi aralarında beliren rekabet ve eşgüdümünden uzak anlayış, bu süreci zorlaştıran unsurlardı. Bunun yanında, tarihsel örneklerden yola çıkılarak yapılan çıkarımlara göre çok taraflı geçici işgal girişimlerinin başarılı olabilmesi için her şeyden önce müttefikler arasında bir amaç birlikteliği olmalı, hatta daha da önemlisi işgal edilen bölgede yaşayan halkın da işgalci güçlerle aynı düşman ve tehlikelerle karşı karşıya olduklarına inanmaları gerekmektedir. Buna göre her iki durum da Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'da uygulanan işgalin büyük zorlukla malul olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla azınlık mensupları dışarıda tutulduğunda işgale uğrayan İstanbul halkının bu işgali gerekli görmediği gibi, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında tarihsel geçmişten beri süregelen rekabet ve gizli hesaplar nedeniyle tam bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Mütareke sürecinde ortaya çıkan siyasal tablo incelendiğinde Yunanistan'ın İstanbul'u işgal planının yarattığı gerilim ve İngiltere-Fransa arasında işgalin yönetimi noktasında yaşanan rekabetin söz konusu döneme damga vurduğu görülmektedir. Müttefikler arasındaki politik kırılmalar ve kıskançlıklar tarihsel bir olay ve deneyim olarak mütareke sürecini ayırıcı kılmaktadır. Özellikle Yüksek komiserlikler ile askeri yetkililer arasındaki yetki karmaşası ve güvensizlik ortamının yol açtığı aksaklıklar müttefiklerin İstanbul'u yönetmede güçlüklerle karşılaşmasına yol açmış, bu durum elbette ki Mustafa Kemal liderliğinde örgütlenen ulusal güçlerin elini güçlendirmiştir. Gerek İstanbul'dan Anadolu'ya adam kaçırma eylemlerinde gerekse de silah depolarından ikmal malzemesi çalınması gibi konularda ulusal güçler müttefik devletler arasındaki bu rekabetten faydalanmışlardır. 1921 yılına gelindiğinde Fransa ve İtalya'nın işgali sonlandırma yönündeki kararları İngilizlere İstanbul'da ateşkes koşullarını kendi başlarına uygulama sorumluluğunu yüklemiştir. Büyük bir parasal yükün altına giren İngiltere'nin Lozan Antlaşması'nın onaylanmasının ardından İstanbul'daki askerlerini tahliye etmesiyle işgal yönetimi son bulmuş ve mütareke dönemi olarak adlandırılan bu süreç mütareke koşullarının icra edilmesi noktasında barındırdığı derslerle dünya tarihindeki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kayıtları

Documents on British Foreign Policy (DBFP) 1919-1939, Ser. 1, Vol. 13, Amiral Sir J. De Robeck (Constantinople) to Earl Curzon, Reference: E 1693/3/44, March 16, 1920.

The National Archive (TNA), Public Record Office (PRO), War Office (WO), 161/85, The Occupation of Constantinople 1918-1923, Compiled By Brigadier-General Sir James E. Edmonds, ss.1-16.

TNA, WO, 32/9550, Comparison of Efforts of British Empire on Western Front and in Syria in 1919, September 10, 1919.

TNA, WO, 32/9550, Command of Constantinople, Memorandum Communicated by the Prime Minister to M. Clemenceau, September 16, 1919, Secret G.T: 8179A.

II. Süreli Yayınlar

The Christian Science Monitor

The Globe

The Irish Times

The Manchester Guardian

The Observer

The Scotsman

III. Telif Eserler

Akşin, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919), C I, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

Altay, Cengizer, Adil Hafızanın Işığında, Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.

- Atabey, Figen, "General F. S. Maud'un Bağdat Seferi", **History Studies**, C 9, S 2, A Tribute to Prof. Dr. Ali Birinci, (June 2017), ss.67-83.
- Attrep, Abe, "A State of Wretchedness and Impotence: A British View of İstanbul and Turkey, 1919", **International Journal of Middle East Studies**, 9, (1978), ss.1-9.
- Bayar, Celal, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş C I**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- Benvenisti, Eyal, **The International Law of Occupation**, Princeton University Press, Princeton, 1993.
- Berridge, G. R., **British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present, a Study in the Evolution of the Resident Embassy**, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2009.
- Busch, Briton Cooper, **Mudros to Lausanne: British Frontier in West Asia, 1918-1923**, State University of New York Press, Albany, New York, 1976.
- Chorley, R. S. T., "Military Occupation and the Rule of Law", **The Modern Law Review**, Vol. 8, No. 3, (Jul., 1945), ss.119-130.
- Criss, Bilge, **İşgal Altında İstanbul**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Dyer, Gwynne, "The Turkish Armistice of 1918: 1: The Turkish Decision for a Separate Peace, Autumn 1918", **Middle Eastern Studies**, Vol. 8, No. 2, (May, 1972), ss.143-178.
- Edelstein, David M., **Occupational Hazards: Success and Failure in Military Occupation**, Cornell University Press, Ithaca and London.
- Howard, Harry N., **The Partition of Turkey: A Diplomatic History**, University of Oklahoma Press, Norman, 1931.
- Jaeschke, Gotthard, "Mondros'a Giden Yol", **Belleten**, C XXVIII, S 10, (Ocak 1964), ss.141-152.
- Karakaya, Ali, **İşgal Altında İstanbul**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016.
- Kinros, Lord, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar, İstanbul, 2013.

Koloğlu, Orhan, **Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918, Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete**, Boyut kitapları, İstanbul, 2000.

Lybyer, Albert Howe, "Turkey Under The Armistice", **The Journal of International Relations**, Vol. 12, No.4, (Apr., 1922), ss.447-473.

Orbay, Rauf, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009.

Rogan, Eugene, **Osmanlı'nın Çöküşü, Ortadoğu'da Büyük Savaş 1914-1920**, Çev. Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali, Mondros Mütarekesi'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli**, C I, Kastaş yayınevi, İstanbul 2010.

Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977.

Townshend, Tümgeneral Charles Vere Ferrers, **Mezopotamya Seferim, Kurna, Kutülamare ve Selmanpak Muharebeleri**, Çev. Gürol Koca, İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Tuncer, Hüner, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

Türkgeldi, Ali Fuad, **Görüp İştittiklerim**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, (Kolektif), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.

Türkmen, Zekeriya, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1918)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XVIII, S 53, (Temmuz 2002), ss.319-372.

Üzen, İsmet, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H. Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 19, S 2, (2009), ss.329-344.

Zürcher, Erik Jan, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.